

The Journal of Academic Social Science Studies

JASSS

International Journal of Social Science

Doi number: <http://dx.doi.org/10.9761/JASSS1657>

Volume 6 Issue 6, p. 945-955, June 2013

DİN-KİMLİK TARTIŞMALARI EKSENİNDE ZAZACA KONUŞAN ALEVİLERİN ETNİK KİMLİĞİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

*WITHIN THE SCOPE OF RELIGION-IDENTITY DISCUSSIONS, AN
EVALUATION FOR ETHNIC IDENTITIES OF ALAWİ PEOPLE SPEAKING
ZAZAKI*

Yrd. Doç. Dr. Fevzi RENÇBER

Şırnak Ünv. İlahiyat Fakültesi, İlahiyat/İslam Mezhepleri Tarihi

Abstract

Among religious communities in the modern period, ethnic discussions are more than those in the past. In fact, all the responses for the question about the kind of a group, can be evaluated within identity. When this situation is discussed for Alawi communities living in Turkey geography, it is known that they speak Turkish, Arabic, Kurdish and Zazaki languages. While Alawi community is classified in general, certain views on their ethnic origin are suggested. However, when ethnic identities of Alawi people speaking Zazaki come into question, many ideas are suggested. In this circumstance, in today's Turkey, discussions still continue in particular about ethnic identity of Alawi people speaking Zazaki. In this study, ethnic origins of Alawi people speaking Zazaki have been researched in the light of historical and scientific information by avoiding political and ideological discussions. In this context of this study, we looked for answers of questions on whether Alawi people speaking Zazaki accepts their ethnic origins as Kurd, Turk, Pharisee or Zaza. Method of our

* Bu makale, Bingöl'de 4-6 Mayıs 2012 tarihinde **düzenlenmiş olan II. Uluslararası "Zaza Tarihi ve Kültürü"** sempozyumunda yazar tarafından sunulan bildirinin gözden geçirilerek geliştirilmiş şeklidir. **Bu makale Crosscheck sistemi tarafından taranmış ve bu sistem sonuçlarına göre orijinal bir makale olduğu tespit edilmiştir.**

study is to ask the prepared surveys to experimental subjects and to analyze the data in the light of answers of them. Area of our study is different regions where Alawi people speaking Zazaki live, notably Tunceli, Elazığ, Erzincan and Bingöl. Experimental subjects were informed that the study is for objective and scientific purpose and then were asked to answer the question discreetly and their identifying information was not asked. In our study, after evaluating discussions about ethnic origins of Alawites people speaking Zazaki, in the light of data acquired - considering the case- we will answer the question that how Alawi people speaking Zazaki describes themselves.

Key Words: Religion, Identity, Zaza Alawites.

Öz

Modern dönem dini toplulukları arasında, etnik tartışmalar geçmişe oranla daha fazla yapılmaktadır. Öyle ki bir grubun ne olduğu sorusunun bütün cevapları kimlik kapsamında değerlendirilebilir. Bu durum günümüz Türkiye coğrafyasında yaşayan Alevi toplulukları için düşünüldüğünde onların Türkçe, Arapça, Kürtçe ve Zazaca dilleriyle konuştukları bilinmektedir. Genel olarak Alevi toplumu sınıflandırılırken, onların etnik kökenleri hakkında belirli görüşler ileri sürülmektedir. Fakat Zazaca konuşan Alevilerin etnik kimliği söz konusu olunca birçok fikir ortaya atılmaktadır. Durum bu olunca günümüz Türkiye’inde özellikle Zazaca konuşan Alevilerle ilgili etnik kimlik tartışmaları halen devam etmektedir. Yaptığımız bu çalışmada Zazaca konuşan Alevilerin etnik kökenleri, siyasal ve ideolojik tartışmalardan uzak, tarihi ve bilimsel veriler ışığında araştırılmıştır. Bu bağlamda, çalışmada Zazaca konuşan Alevilerin etnik köken olarak kendilerini Kürt mü, Türk mü, Farisi mi, yoksa Zaza olarak mı kabul ettikleri sorularına cevap aranmıştır. Araştırmamızın yöntemi, hazırlanan anketlerin deneklere sorulması ve onlardan alınan cevaplar ışığında verilerin analiz edilmesinden ibarettir. Araştırmamızın alanı; Tunceli, Elazığ, Erzincan, Bingöl olmak üzere Zazaca konuşan Alevilerin yaşadıkları farklı bölgelerdir. Araştırmanın objektif ve bilimsel amaçlı olduğu deneklere belirtilmiş, deneklerin soruyu sağduyulu olarak cevaplamaları istenmiş ve deneklerin kimlik bilgileri istenmemiştir. Araştırmamızda Zazaca konuşan Alevilerin etnik köken tartışmalarını değerlendirdikten sonra, ulaştığımız veriler ışığında -vakadan hareketle- Zazaca konuşan Alevilerin kendilerini nasıl tanımladıkları sorusuna cevap vereceğiz.

Anahtar Kelimeler: Din, Kimlik, Zaza Aleviler.

GİRİŞ

Etnik kimlik, “Bir toplumsal gurubu diğerlerinden farklı kılan kültürel değer, karakter ve normlardır. Birbirine kültürel bağlarla bağlı olan insanları ifade eden bu kavram kolektif kimliğin dini, milli, kültürel ve alt kültürel formlarını bünyesinde toplar. Etnisite, bir kavmin veya toplumsal bir kurumun özelliklerini ve adetlerini ifade eder. Her ne kadar ırk faktörünün belirleyiciliği bir ölçüye kadar söz konusu ise

de, etnik farklılıklar sosyal olarak üretilmekte ve korunmaktadır. Dolayısıyla diğer unsurlardan tecrit edilmiş, yalnızca tek faktöre dayalı bir kimlik yapısı düşünülemez. Etnik kimlik; bir toplumda üyelerinin dil, din, ırk, ata yurdu gibi karakteristiklerin kültürle birleşmesi, diğerlerinden kendini farklı algılayan ortak bir kültür etrafında inşa ettikleri aktivitelere katılan insan topluluğunu ifade eder. Özet bir ifadeyle bireyin kendisini farklı bir kültüre veya guruba ait olduğunun farkına varmasına “etnik kimlik” denir.”¹

Kimlik konusu geçmişte de münazara edilmekle beraber günümüzle kıyaslandığında bu kadar yoğun olarak tartışılmamıştır. Kimlik sorunu ve tanımı 21. y.y.’ın konusu ve günümüz siyasi, ekonomik ve içtimai problemleri neticesinde meydana gelen sosyal olgunun bir sonucudur. Diyebiliriz ki, “İnsanlık tarihi, belki de insan onuru ile bu kadar oynandığına hiç şahit olmamıştır. Kimlik inşa etme faaliyetleri, doğrudan insan onurunu tahrip etmektir. Bir başkasının, ya da bir toplumun kim olduğunu belirlemek üstelik de tarihten, her türlü gerçeklikten uzak olarak birilerinin çıkarları doğrultusunda belirlemek insan onurunu hiçe saymaktan başka bir şey değildir. Hiç kuşkusuz, kendi varlığının farkında olan her insan, doğal olarak kim olduğunun da farkındadır veya farkında olmak istemektedir. Kendi varlığının farkında olan her insan, öncelikle, diğer insanların, kendisinin de onlar gibi bir insan olduğunun farkında olmalarını ister. Kimlik insanın varlık yapısı, kendini algılama biçimi, kişinin yaşamda kendine biçtiği-uygun gördüğü rolü içine alır.”²

Bu girişten sonra asıl konumuza geçecek olursak, Zazaların bir kısmı Alevi inancına sahiptirler. Söz konusu, Zazaca konuşan Aleviler olunca etnik kimlikleri araştırmacıların ilgisini çekmektedir. Zazaca konuşan Aleviler Tunceli merkez olmak üzere Bingöl, Elazığ, Erzincan ve Sivas illerinde ikamet etmektedirler.³ Zazaca konuşan Alevilerin Aleviliği, özel olarak Hz. Ali ve Ehl-i Beyt sevgisi etrafında düğümlenmiş bir inançtır. Günümüz Türkiye coğrafyasında yaşayan Alevi toplumunun Türkçe, Arapça, Kürtçe ve Zazaca dilleriyle konuştukları bilinmektedir. Ancak Alevi toplum sınıflandırılırken etnik kökenleri hakkında birtakım görüşler ileri sürülmektedir. Şöyle ki; Türkçe konuşan Alevilere Türk, Arapça konuşan Alevilere Arap, Kürtçe konuşan Alevilere de Kürt denmektedir. Kanaatimizce Zazaca konuşan Alevilerin etnik kimliği bağlamında ortaya konulan görüşler, bilimsel nitelikten yoksun, ideolojik kaygı ve mülahazalara dayalı bir refleksle ortaya atılmaktadır. Yaptığımız bu çalışmada Zazaca konuşan Alevilerin siyasal ve ideolojik tartışmalardan uzak, tarihi ve bilimsel veriler ışığında etnik kökenleri araştırılmıştır. Bu bağlamda, çalışmada Zazaca konuşan

¹ M. Ali Kirman, *Din Sosyolojisi Terimleri Sözlüğü*, Rağbet Yayınları İstanbul-2004, s. 75-77.

² Hasan Onat, “Küreselleşme Sürecinde Kimlik, Din ve Türkiye’nin Bazı Gerçekleri, *Demokrasi Platformu*, 2006, S. 5, s. 117-139.

³ Zazaların yerleşim bölgeleri hakkında bkz. Hayri Başbuğ, *İki Türk Boyu Zaza ve Kurmanclar*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara-1984, s. 77-78.

Alevilerin etnisite olarak kendilerini Kürt mü, Türk mü, Farisi mi, yoksa Zaza olarak mı kabul ettikleri sorularına cevap aranmıştır. Araştırmamızın yöntemi, hazırlanan anket sorularının deneklere sorulması ve alınan cevaplar ışığında verilerin analiz edilmesinden ibarettir. Araştırmamızın alanı; başta Tunceli, Elazığ, Erzincan, Bingöl gibi Zazaca konuşan Alevilerin yaşadıkları farklı bölgelerdir. Araştırmanın objektif ve bilimsel amaçlı olduğu deneklere belirtilmiş, deneklerin soruyu sağduyulu olarak cevaplamaları istenmiş ve deneklerin kimlik bilgileri istenmemiştir.

Araştırmamızda Alevi inançlı Zazaların etnik kökenleri üzerine yapılan değerlendirmeleri yaptıktan sonra, yaptığımız alan araştırmalarında elde ettiğimiz veriler ışığında, vakadan hareketle Zazaca konuşan Alevilerin kendilerini nasıl tanımladıkları sorusuna cevap vereceğiz. Geçmişten günümüze Zazaca konuşan Alevilerin etnik kimliği güncelliğini yitirmeyen bir konudur. Yapılan araştırmalara baktığımız zaman Zazaca konuşan Alevilerin etnik kökeni konusunda birbirinden farklı görüşler ileri sürülmektedir. Zazalar Türk, Kürt veya Farisi olarak gösterilmiş ve nihai bir sonuç elde edilmeden tartışma günümüze kadar gelmiştir.

Bu görüşler: “Zazaca konuşan Alevilerin Kürt oldukları veya Kırmanç, Zaza, Bohtinan, Sorani ve diğerlerinin birlikte Kürtlüğü meydana getirdikleri; Zazaca konuşan Alevilerin Türk oldukları veya Türklüğü Anadolu’da meydana getiren Yörük, Türkmen ve benzeri unsurlardan biri olarak en azından Turanî bir kavim olabilecekleri; Zazaca konuşan Alevilerin Kürt veya Türk olmayıp farklı bir ırk ve kültürel kimliğe sahip oldukları”⁴ ve son olarak Zazaca konuşan Alevilerin İran kökenli kültürel özellikleri taşımasından dolayı Farisi oldukları şeklindedir.

“Araştırmacılar incelemeye aldıkları kitlenin tarihine, diline, folkloruna, gelenek ve göreneklerine, dini inançlarına, sosyal yapılarına v.s. hususiyetlerine vakıf olamadıklarından, konuyu değerlendirmede hataya düşmüşler ve böylece meseleyi karmaşık bir hale sokmuşlardır.”⁵ Şimdi Zazaca konuşan Alevilerin etnik kimlikleri hususunda iddia edilen görüşleri ayrıntılı olarak inceleyelim.

A- ZAZACA KONUŞAN ALEVİLERİN TÜRK OLDUĞU İDDİASI

“Zazaların Türk soylu oldukları görüşü daha ziyade onların Horasan-Türkistan’dan gelmiş oldukları görüşünden güç almaktadır. Dersim isyanının ünlü lideri Seyyid Rıza ve birçok Zaza dede bu kanaattedirler. Zazaca konuşan Alevilerin Türk soylu olabilecekleri konusunda gösterilen ikinci delil halk inançlarıdır. Eski Türk inançlarından birçok kült Zazalar arasında da yaşamaktadır. Bu görüşü savunanlar yabancı halk bilimcilerinden İrene Melikoff’u kaynak göstermektedir. Melikoff, “Kürtçe veya Zazacayı sonradan konuşmayı öğrenen ve konuşan Alevileri Türk kökenli Türkmen aşiret ve boyları olarak zikretmektedir.”⁶

⁴ Yaşar Kalafat, *Balkanlar’dan Uluğ Türkistan’a Türk Halk İnançları*, Kültür ve Sanat Yayıncılık, İstanbul-2007, s. 196.

⁵ H. Şelıc, *Zaza Gerçeği*, Dicle –Fırat Yayınları, s. 6.

⁶ Geniş bilgi için bkz. Cemal Şener, *Alevilerin Etnik Kimliği*, Etik Yayınları İstanbul-2002, s. 17-19.

Vartolu Alevi inançlı bir Zaza olan merhum M. Şerif Fırat Alevilik ve Bektaşiliğin Şii- Caferi kanaldan Türkistan'a geldiğini; Horasan, Nişabur ve Türkistan'da Türkler arasında taraftar bulduğunu; Şamanlık'tan da renk alan bu inanç biçiminin Hakk yolunda fani olmak esasına dayandığını; öncülerinin Şeyh Lokman-ı Horasani, Ebu'l-Asım-ı Gürgani, Muhammed-i Tusi, Şeyh Beyazıd-ı Bestami, Ebu'l Hasan-ı Harakani olduğunu; Ahmed Yesevi döneminde tarikatın tekâmülünün tamamlandığını; Ahmet Yesevi'nin hizmeti yürütmesi için Hacı Bektaş-ı Veli'yi Anadolu'da görevlendirdiğini; Moğol ve Timur akınlarıyla bu bölgelerden Türk aşiretlerinin Anadolu'ya geldiklerini; Çaldıran savaşından sonra Tunceli, Akçadağ, Kahramanmaraş, Erzincan, Kemah, Sivas havalisine yerleştiklerini; dillerinin ise % 70'nin Türkçe, % 30'nun Part Türklerinin Zaza-Dimili şubesindeki kelimelerden meydana geldiğini; kimlik olarak da kendilerini "Alevi-Bektaşî ve Hüseyinî" olarak nitelendirdiklerini; tarikat ayinlerinde, ayinlerini Türkçe yaptıklarını; Hz. Muhammed ile Hz. Ali'nin aralarında Türkçe konuştuklarına inandıklarını belirtmektedir.⁷

Cemal Şener; Dersimli Alevilerin süreç içerisinde can güvenliği nedeniyle Dersim dağlarına çekilmek zorunda kaldıklarını, kendilerini gizlemek için de Kürtçe öğrenmelerinden dolayı Kürtleştirilmiş ya da Zazalaştırılmış Kızılbaş Türk aşiretleri olduğunu, Aleviliğe özgü dinsel erkânlarının Türkçe yapıldığını, dolayısıyla Dersimli Alevilerin Zazaca konuşan Türkler olduğunu ifade etmektedir. Bununla beraber, kendisini Kürt veya Zaza olarak ifade eden, Kürtçe veya Zazaca konuşan Alevi kesimin son yıllarda Kürtçülük veya radikal sol rüzgârından etkilenen azınlık olduğunu zikreder. Ayrıca, Osmanlının Türkmen-Alevi karşıtı olması, Türkmenlerin canlarını kurtarmak için Kürt bölgesine sığınmaları ve dağ köylerine çekilmelerinin Kürtçe ve Zazacanın öğrenilmesine sebep olduğunu söyler.⁸ Şener, tarihsel süreç içerisinde zamanın şartlarına göre Türkmen boylarının bir bölümünün dillerini unutarak Zaza ve Kürt kabilelere karıştığını ifade etmektedir.

Nazmi Sevgen; Zazacanın karma bir dil olduğunu, bu dilin aslının Türkçeden geldiğini, Zazacaya Farsça ve Arapça'dan geçen kelimelerin zaman içinde Türkçeleşerek yer bulduğunu iddia eder. Dolayısıyla Zazaca konuşan Alevilerin Türk olduğunu, bu Alevilerin zaman içinde sosyal etkileşimlerin doğal neticesi olarak Arapça ve Farsçadan kelimeleri sosyal hayatta özümseyerek Türkçeleştirdiğini söyler.⁹

Hayri Başbuğ, Zazaların eski Türklerin torunları olduğunu; Zazalar ile Subar Türkleri arasında büyük benzerlikler bulunduğunu iddia etmektedir. Buna delil olarak Sümer, Subar Türklerinin hâkimiyet alanlarının geçmişte ve günümüzdeki benzerliğini

⁷ Yaşar Kalafat, *Balkanlar'dan Uluğ Türkistan'a Türk Halk İnançları*, Kültür ve Sanat Yayıncılık, İstanbul-2007, s. 197-198; Orhan Türkdoğan, *Türk Toplumunda Zazalar ve Kürtler*, Timaş Yayınları, İstanbul-2008, s. 152-153.

⁸ Cemal Şener, *Alevilerin Etnik Kimliği*, Etik Yayınları İstanbul-2002, s. 20-30, 189-190.

⁹ Nazmi Sevgen, *Zazalar ve Kızılbaşlar*, Kalan Yayınları, Ankara-1999, s. 159.

göstermektedir. Başbuğ; "Dicle, Fırat ve Murat Havzalarında geçmişte Sümer, Subar Türkleri yaşıyordu. Şimdi de Zaza Türkler yaşamaktadır." diyerek coğrafi benzerliklerden dolayı Zazaların Türk olduğunu ifade etmektedir.¹⁰

Yaşar Kalafat, Sezai Öztürk, İsmail Onarlı, Hayri Başbuğ, Nazmi Sevgen, Cemal Şener ve M. Şerif Fırat özet olarak; Zaza bölgesini de içine alan Anadolu'da, Yunus Emre geleneğinin temsil ettiği Ahmed Yesevi Sufizminin baskın olduğunu; Zaza Alevi halk sufizminin de Türkmen sufizminin bir parçası ve ortağı olduğunu kabul ederler.¹¹

Zazaca konuşan Alevilerin Türk olduğunu iddia edenlerin göz önünde bulundurmaları gereken husus şudur: "Kültürün şekillenmesinde başat etken dindir. Din kimliğin inşa edilmesinde etkin olan öğelerden sadece birisidir. Din, hiçbir zaman tek başına kimlik inşa etmeye yetmez. Ancak, bütünüyle dinden uzak bir kimlikten söz etmek de mümkün değildir. İnsanın dine karşı tutum ve tavırları bu etkinin düzeyini ve niteliğini değiştirmektedir. Din hiçbir zaman bireysel ve toplumsal kimliğin oluşumunda tek aidiyet ögesi olmaz; ancak bugün gelinen noktada, küresel kimlik krizinden çıkabilmek için, dinin desteğine ihtiyaç olduğunu söylemek mümkündür."¹²

B- ZAZACA KONUŞAN ALEVİLERİN KÜRT OLDUĞU İDDİASI

"Zazaca konuşan Alevilerin Kürt olduğuna inanan hemen hemen yoktur. Ancak Zazaca konuşan Alevilerin Kürt olarak gösterilmeleri, geçmişte doğu isyanlarında, günümüzde de bölücü terör itibarıyla, T.C. karşıtı bir ittifak olarak benimsenmiştir."¹³ Zazaca konuşan Alevilerin Kürt olduğunu savunanlar olduğu gibi bunların Kürt olmadığını savunan araştırmacılar da bulunmaktadır. Nazmi Sevgen, bunların Kırmanç olmadığını, ayrıca Zazacanın da Kırmanca'nın bir lehçesi olmadığını söyler.

Mesut Özcan, Dersim Atasözleri adlı kitabında Zazaca konuşan Alevilerin Kürt olduklarını ifade eder. M. Nuri Dersimi, Medlerin Dersimli Zazaların atası olduğunu; İ. Nuri Paşa da Med dili ile Zaza dili arasında yaptığı karşılaştırmada Zazaların Kürt olduğuna ve Zazacanın Kürtçe lehçesi olduğuna atıfta bulunmaktadır. Ayrıca Zazaları Kırmançlardan ayırmanın ve sanki apayrı milli bir sorun varmış gibi ele alma gayretinin yanlış olduğunu belirtir.¹⁴ Yaptığımız alan araştırmalarında Zazaca konuşan Aleviler içinde kendilerini Kürt olarak görenlerin bulunduğunu gözlemlediğimizi belirtelim.

¹⁰ Hayri Başbuğ, *İki Türk Boyu Zaza ve Kurmanclar*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara-1984, s. 13-24.

¹¹ Orhan Türkdoğan, *Türk Toplumunda Zazalar ve Kürtler*, Timaş Yayınları, İstanbul-2008, s. 156-157.

¹² Hasan Onat, "Küreselleşme Sürecinde Kimlik, Din ve Türkiye'nin Bazı Gerçekleri", *Demokrasi Platformu*, 2006, S. 5, s. 117-139.

¹³ Yaşar Kalafat, *Balkanlar'dan Uluğ Türkistan'a Türk Halk İnançları*, Kültür ve Sanat Yayıncılık, İstanbul-2007, s. 196; Orhan Türkdoğan, *Türk Toplumunda Zazalar ve Kürtler*, Timaş Yayınları, İstanbul-2008, s. 245-246.

¹⁴ Mesut Özcan, *Dersim Atasözleri*, Kaynak Yayınları, İstanbul-1993, s. 8-9.

C- ZAZACA KONUŞAN ALEVİLERİN FARİSİ OLDUĞU İDDİASI

Zazaca konuşan Alevilerin etnik kimliği konusunda ileri sürülen diğer bir görüş Zazaların Farisi olduğudur. Bu tez İran asıllı olan Oset boyunun dili olan Osetce ile Zazaca arasındaki dilsel benzerliğe dayanır.¹⁵ Bu iddia Zaza dilinin Farsçaya olan benzerliğinden dolayı itibar görmüştür. Kimi araştırmacılar Zazaları eski İran'ın savaşı kavmi Deylemlilerle, Dimililerle, Gilanlılarla ilişkilendirirken, kimileri de eski çağ İran kavimlerinden Delamitlerle bağ kurmaktadırlar.¹⁶ Zazaların 700-1200 yılları arasında çeşitli sebeplerden dolayı Dersime gelip yerleştikleri, buranın yerli halklarıyla kaynaşarak bugünkü Dersim halkını oluşturdukları ileri sürülmektedir. Bazı yazarlar (Orhan Türkdoğan), Zazaca konuşan Alevilerin Farisi olmadığını fakat dolaylı olarak Zazaca konuşan Alevilerin İranleşmiş Türkler olduğunu söyler.¹⁷

Albay Sheil, Josef Mark Wart, P. Lerchs ve Martin Van Bruinessen Zazaların Farisi olduğunu ifade eden araştırmacılarıdır. Zazaların Farisi olduğunu söyleyenlerin yanında Zazaların Sümerlerle yakın alakalarının olduğunu ileri süren yazarlar da bulunmaktadır.¹⁸

D- ZAZACA KONUŞAN ALEVİLERİN AYRI BİR ETNİK KİMLİK OLARAK ZAZA OLDUĞU İDDİASI

Ülkemizde ve yurtdışında birçok araştırmacı; özellikle Yusuf Halaçoğlu, Ziya Gökalp, Nazmi Sevgen, Kemal Badıllı, Abdülmelik Fırat, Oscar Mann, V. Minorsky, Friedrich Müler ve Wilhelm Tomaschek tarafından dillendirilen bu teze göre Zazalar Kürt ya da Türk değildir. Zazaca da zannedildiği gibi Kürtçenin bir lehçesi değildir. Dolayısıyla Zazaca bilenlerin Kürtçeyi anlamaması bu tezi kuvvetlendirmektedir.¹⁹

Diyarbakır'da 1316 yılında neşredilen Mela Ehmed-i Xasi'nin mevlit kitabının başında şu izahlarda bulunmaktadır: "Diyarbakır vilayet-i celilesine tabi Lice kazasına mülhak Hezan karyeli (köylü) Ehmedü'l-Xasi Efendinin Zaza lisanıyla telif eylediği iş bu mevlid-i şerif litografya matbaasında ta'b ve neşredildi." Bu eser Zazacanın ayrı bir lisan olduğunu kabul etmekle beraber Zazaların Zaza olarak kabul edildiğine de işaret eder.²⁰

¹⁵ Nazmi Sevgen, *Zazalar ve Kızılbaşlar*, Kalan Yayınları, Ankara-1999, s. 163-164.

¹⁶ Ali Kaya, *Başlangıcından Günümüze Dersim Tarihi*, Can Yayınları, İstanbul-1999, s. 18-30.

¹⁷ Orhan Türkdoğan, *Türk Toplumunda Zazalar ve Kürtler*, Timaş Yayınları, İstanbul-2008, s. 36.

¹⁸ Nazmi Sevgen, *Zazalar ve Kızılbaşlar*, Kalan Yayınları, Ankara-1999, s. 33, 149-152.

¹⁹ <http://tr.wikipedia.org/wiki/Zazalar>,13-03-2011.

²⁰ Geniş bilgi için bkz. Ek-1 (Tayyip Okiç, *Çeşitli Dillerdeki Mevlitler ve Süleyman Çelebi Mevlidinin Tercemeleri*, Atatürk Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi, 1975, S. 1, s. 30.)

H. Şelıc, “Zaza Gerçeği” adlı kitabında; “Adımız Zaza, konuştuğumuz dil de Zazaki’dir. Kürt ve Kürtçe kavramları ile alakamız yoktur.” diyerek, Zazaların ayrı bir millet olduğunu ifade etmektedir.²¹

E- ANKET SONUÇLARI

Çalışmamızın buraya kadar olan kısmında bu konuda çalışma yapan araştırmacıların Zazaca konuşan Aleviler hakkındaki görüş ve değerlendirmelerini ele almış bulunmaktayız. Kanaatimizce bu araştırmalarda dile getirilen görüşler bütün bütün bilimsel olmayıp ideolojik, sosyolojik veya farklı unsurların etkisi altında ortaya çıkmıştır ve araştırmacılar çalışmalarında az ya da çok bu unsurlardan etkilenmişlerdir Burada hangi araştırmacının daha doğru sonuçları elde ettiğini irdelemek ya da sonuçları değerlendirmek gibi bir amacımız yoktur. Bizim asıl amacımız alan araştırmacılarından ziyade araştırmaya konu olan kitlenin kendisini nasıl gördüğünü, aidiyet olarak kendisini hangi kimlikle ifade ettiğini tespit etmek ve bu çerçevede etnik kökeni ortaya koymaktan ziyade vaka olarak Zazaca konuşan Alevi toplumunun kendisini nasıl gördüğünü tespit etmektir. Şunu hemen belirtmeliyiz ki Zazaca konuşan Alevilerin kendilerini nispet ettikleri köken hakikatte o kökene ait oldukları anlamına da gelmeyebilir. Ancak biz günümüzde özellikle azınlıkların siyasal ve ideolojik boyutta farklı amaçlar doğrultusunda yönlendirildikleri ya da kullanıldıkları gerçeğini göz önünde bulundurup Zazaların kendilerini ifade biçimlerini ortaya koyarak vakayı tespit ettik. Yaptığımız araştırma Tunceli, Bingöl, Elazığ, Erzincan yörelerinde toplam 823 denek üzerinde farklı değişkenleri esas almaksızın tek ve net bir soru sorulmak suretiyle gerçekleştirilmiştir. Çoktan seçmeli sorumuz şu şekildedir:

(Resim-1)

Zaza Aleviler Olarak Etnik Açıdan Kendinizi Nasıl Tanımlıyorsunuz?

A TÜRK	☐
B KÜRT	☐
C-ZAZA	☒
D-DİĞER (BELİRTİNİZ)	

NOT: ELDE EDİLEN SONUÇLAR TAMAMEN BİLİMSSEL AMAÇLI KULLANILACAKTIR. DOLAYISIYLA ANKETİMİZE KATILAN KİŞİLERİN KİMLİK BİLGİLERİ İSTENİLMEKTEDİR. ŞİMDİDEN TEŞEKKÜRLER...

Yaptığımız araştırma sonucunda araştırmaya katılan deneklerin % 70’i (560) gibi büyük bir çoğunluğu kendilerini Zaza Aleviler olarak tanımlamışlardır. Buna karşılık % 20’si (160) Türk Aleviler olarak kendilerini gördüklerini belirtirken, % 10’u (80) ise kendilerini Kürt Aleviler olarak gördüklerini belirtmişlerdir. Araştırmamızda 23 kişilik bir gurubun anketteki çoktan seçmeli sorumuzun iki veya üç seçeneğini birlikte işaretlediklerini gördük. Bu kesimin cevaplarını tepki oyu olarak değerlendirdik.

²¹ H. Şelıc, *Zaza Gerçeği*, Dicle-Fırat Yayınları, s. 6.

Tabloya bakıldığında deneklerin üst kimlik olarak kendilerini % 70 oranında Zaza Alevi olarak görmeleri, etnik köken olarak kendilerini Zaza olarak tanımlamalarının yanında aynı zamanda inanç bakımından Alevi olarak da tanımlamaları din ve milliyetin çoğu zaman birbirinden ayrılmadığını, dinin aynı zamanda kimlik vasıtası olduğunu göstermektedir. Bölgedeki insanların çoğunluğunun Zaza olarak kendilerini kimliklendirmeleri büyük oranda aynı kültür, örf-adet, gelenek ve görenekleri paylaştıklarını bize göstermektedir.

Ayrıca araştırma yapılan bölgede diğer deneklerin %20'sinin kendilerini Türk, %10'unun da Kürt Alevi olarak nitelendirmeleri bir bakıma farklı etnik ve kültürel unsurların barış içinde bir arada yaşayabileceklerinin de göstergesidir. Ülke geneli (% 99 Müslüman olarak) dikkate alındığında alt dini kimlik olarak insanların kendilerini Alevi biçiminde ifade etmeleri Türkiye'de farklı alt kültür, inanç ve yaşayışların bir arada bulunduğunu gösterir.

Daha önceki çalışmaların verileri de Zazaların kendilerini diğer kimliklerden ayrı olarak "Zaza Alevi" şeklinde nitelendirmeleri dikkate alındığında araştırmamızda elde edilen verilerin önceki verileri doğruladığı görülmektedir. Dolayısıyla araştırmamızın verileriyle önceki çalışmalar arasında bir uygunluk söz konusudur.

SONUÇ

Kimlik; kişinin kendisini nasıl gördüğü, nasıl değerlendirdiği, kendisinin ne yaptığı, ne yapmadığı, ne olduğu, ne olmadığı konularını içine alan özelliklerin toplum ve birey vicdanındaki dışa yansımadır. Kimlik; dil, din, ırk ve kültürel öğelerin tamamını bünyesinde özümsemenin adı olarak ortaya çıkan ortak sonuçtur. Dolayısıyla çalışmamızda, araştırmacıların Zazaları nasıl tanımlandıkları değil, Zazaların kendilerini nasıl tanımladıkları sorusuna cevap bulmaya çalıştık. Etnik köken ve kimlik sorusunun cevabı, Zazaca konuşan Alevilerin kendilerinde bulunmaktadır. Bu sebeplerden dolayı çalışmamızda vakadan, olgudan hareketle elde ettiğimiz verileri objektif bir biçimde değerlendirdikten sonra Zazaca konuşan Alevilerin kendilerini etnik kimlik olarak nasıl gördükleri sorusunun cevabını vermeye çalıştık. Araştırmamız esnasında kendileriyle görüştüğümüz birçok Zaza Alevi değişik sebeplerden dolayı kimlik olarak kendilerini farklı tanımladıklarını ifade etmişlerdir. Kendileriyle görüşülen denekler bu sebeplerin tarihi, dini ve siyasi sebepler olduğunu ifade etmişlerdir. Bu sebeplerin neler olduğu, konumuzun sınırları içinde görmediğimiz için çalışmamızda bu konuyu açıklamayı uygun bulmadık. Sonuç olarak Zazaca konuşan Alevilerin büyük bir çoğunluğunun Zaza olarak kendilerini kabul ettiklerini söyleyebiliriz.

KAYNAKÇA

- BAŞBUĞ, Hayri, *İki Türk Boyu Zaza ve Kurmanclar*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara-1984.
- KALAFAT, Yaşar, *Balkanlar'dan Uluğ Türkistan'a Türk Halk İnançları*, Kültür ve Sanat Yayıncılık, İstanbul-2007.
- KAYA, Ali, *Başlangıcından Günümüze Dersim Tarihi*, Can Yayınları, İstanbul-1999.
- KİRMAN, M. Ali, *Din Sosyolojisi Terimleri Sözlüğü*, Rağbet Yayınları İstanbul-2004.
- OKIÇ, Tayyip, *Çeşitli Dillerdeki Mevlitler ve Süleyman Çelebi Mevlidinin Tercemeleri*, Atatürk Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi, 1975, S. 1, s. 30.
- ONAT, Hasan, "Küreselleşme Sürecinde Kimlik, Din ve Türkiye'nin Bazı Gerçekleri, *Demokrasi Platformu*, 2006, S. 5, s. 117-139.
- ÖZCAN, Mesut, *Dersim Atasözleri*, Kaynak Yayınları, İstanbul-1993.
- SEVGİN, Nazmi, *Zazalar ve Kızılbaşlar*, Kalan Yayınları, Ankara-1999.
- ŞELİC, H., *Zaza Gerçeği*, Dicle-Fırat Yayınları.
- ŞENER, Cemal, *Alevilerin Etnik Kimliği*, Etik Yayınları İstanbul-2002.
- TÜRKDOĞAN, Orhan, *Türk Toplumunda Zazalar ve Kürtler*, Timaş Yayınları, İstanbul-2008.

Ek-1:Zazaca Mevlid kitabının kapağındaki yazı.

